

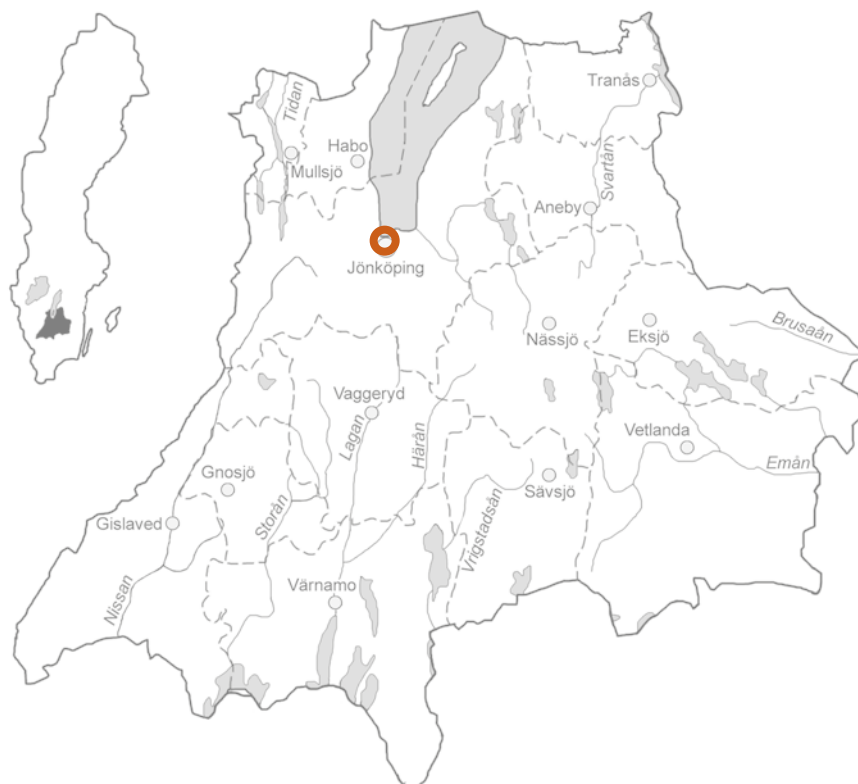
Jönköpings länsresidens (F001001)

Antikvarisk medverkan i samband med renovering av två
balkonger, etapp 2
Jönköpings stad i Jönköpings kommun, Jönköpings län

Jönköpings länsresidens (F001001)

Antikvarisk medverkan i samband med renovering av två
balkonger, etapp 2
Jönköpings stad i Jönköpings kommun, Jönköpings län

Jönköpings läns museums dnr: 2023-163
SFV, dnr: 2797/21

Rapport och foto: Anders Franzén
Grafisk mall: Anna Stålhammar
Distribution: Digital pdf

Jönköpings läns museum, Box 2133, 550 02 Jönköping
Tel: 036-30 18 00
E-post: info@jkpglm.se
www.jkpglm.se

Utdrag ur tryckta och ajourhållna ekonomiska kartor är återgivna enligt tillstånd:
© Lantmäteriet. Ärende nr MS2007/04833.

© JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM 2023

Innehåll

Inledning.....	5
Syfte.....	5
Historik.....	6
Beskrivning inför åtgärder.....	7
Vidtagna åtgärder.....	8
Antikvariska iakttagelser.....	10
Sammanfattning.....	11
Referenser.....	12
Arkiv.....	12
Otryckta källor.....	12
Tryckta källor.....	12

Inledning

Statens fastighetsverk har genomfört en restaurering av två balkonger på Jönköpings länsresidens (F001001). Detta är en avslutande etapp i det avseendet att två andra balkonger restaurerades redan under 2022. Slutdokumentationen av dessa arbeten har tidigare presenterats i en särskild rapport: Byggnadsvårdsrapport 2023:03, Jönköpings läns museum.

Länsresidenset är förklarat för statligt byggnadsminne med särskilda skyddsbestämmelser. De nu genomförda åtgärderna har emellertid bedömts utgöra normalt underhåll och endast material och metoder som är relevanta i förhållande till byggnadens kulturhistoriska värde har använts. Därför har åtgärderna bedömts som ej tillståndspliktiga. Statens fastighetsverk har valt att anlita Jönköpings läns museum för antikvarisk medverkan. Handläggare har varit antikvarie Anders Franzén, som även sammanställt föreliggande rapport.

Planeringen av de två etapperna av balkongrestaureringarna startade i mars 2021 med en analys av renoveringarnas antikvariska konsekvenser. De nu genomförda, avslutande etappens arbeten pågick från mars månad 2023 och avslutades i juni. Föreliggande rapport sammanfattar vad som framkom vid arbetena.

Syfte

Syftet med arbetena var att i en avslutande etapp åtgärda de tekniska brister som de två balkongerna var behäftade med, främst rost och färgbortfall.

Syftet med antikvarisk medverkan var att ge antikvariska råd och dokumentera de genomförda åtgärderna i allmänhet, men även att fånga upp eventuella kulturhistoriska iakttagelser.

Jönköpings länsresidens ligger centralt i staden vid Rådhusparken.

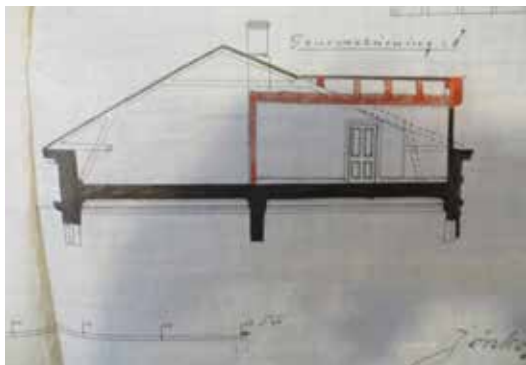
Historik

Länsresidenset i Jönköping stod färdigt 1886 och de två huvudvåningarna inrymde då dels länsstyrelsens ämbetslokaler, dels landshövdingens boställsvåning. Under det flacka taket fanns en stor vind som endast var inredd med tre mindre rum innanför attikavåningen mitt på huvudfasaden mot norr.

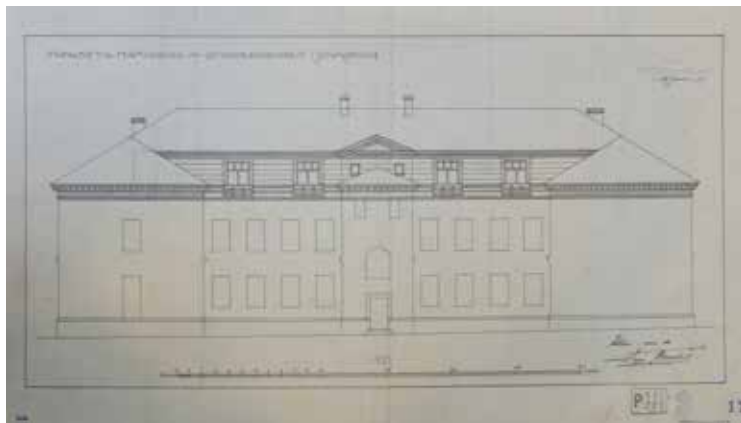
Redan två år efter färdigställandet lät man Jönköpings stadsbyggmästare Wilhelm Witting upprätta ett förslag till att inreda ytterligare bostadsrum på vinden. Wittings förslag innebar att man skulle sätta upp nya takkupor på huvudlängans södra takfall och där inreda tre nya bostadsrum. Dessa planer genomfördes emellertid inte.

Vid tillträdet av den nye landshövdingen Fredrik Pettersson 1906 företogs en syn av residenset, varvid det framkom en del brister samtidigt som Pettersson föreslog en del förändringar. Eftersom landshövdingens privata utrymmen till stor del låg mot norr var de mörka och svåra att värma upp. Därför ville han inrätta nya rum på vinden, vilka skulle vara vända mot söder.

År 1906 gjordes därför förslag till att inreda vinden. Det var arkitekten vid Överintendentsämbetet Sigge Cronstedt som skapade ett förslag med fyra nya sovrum med tillhörande badrum, toiletterum och garderober. Rummen skulle göras möjliga genom att man lyfte vinkeln på huvudlängans södra takfall och därmed ökade volymerna inne på vinden. Vägglivet mot söder höjdes samtidigt genom att den befintliga taklisten förenklades och muren byggdes på och erhöll en putsfasad med långa, horisontella ritsar. Överst placerades en ny profilerad taklist. De nyskapade sovrummen skulle erhålla dagsljus genom stora glaspartier med fönster och dörrar ut till de fyra grunda balkongerna. Balkongbarriärerna utformades som smidesräcken. Dessa räcken gavs sannolikt en annan utformning vid genomförandet jämfört med det som redovisas på Cronstedts ritningar. Även dörr- och fönstersnickerierna tycks inte ha utförts exakt i enlighet med ritningarna. Ombyggnaden färdigställdes 1908.

Ritningar från 1906 som visar påbyggnaden av vindsvåningen.

Fönstren i byggnaden var ursprungligen inte kopplade och omkring 1950 upplevdes dessa som opraktiska, eftersom innanfönstren måste demonteras årligen. Vidare hade många fönsterbågar blivit skeva eftersom man ofta bara haspade dem nedtill – man nådde inte de övre hasparna. Sammantaget medförde detta att flertalet fönster i byggnaden byttes ut ca 1953. Även de nu aktuella balkongernas dörr- och fönsterpartier byttes då ut mot nya.

Vindsvåningens fyra balkonger innan projektet startade, år 2013.

Beskrivning inför åtgärder

Vindsvåningen i residenset är försedd med fyra grunda balkonger mot söder. Detta projekt avsåg restaurering av de två längst i väster. De två balkongerna längst i öster hade redan restaurerats föregående år.

De nu aktuella balkongerna ligger utanför rum 305 och 306. Balkongerna vilar på ramar av stålbalkar i I-form. På dessa ligger ett balkonggolv av durkplåt med rutmönster på ovansidan. Balkongräckena av järnsmide är fastskruvade i golven och sidorna är delvis inmurade i vägghutsen. Stålbalkarna och räckena är från 1908, men durkplåtarna kan vara yngre.

Dörr- och fönsterpartierna består av en glasad enkeldörr med karosseripanel nedtill. På sidorna finns en murad fönsterbröstning. Över fönsterbröstningarna finns enlufts-fönster utan spröjsar, men med fönsterbleck nedtill. Över allt detta finns ett stort enlufts-fönster i liggande format med två vertikala spröjsar. Alla dessa snickerier är från omkring 1953.

Residensets innergård med de två berörda balkongerna, år 2013.

Ovan: Byggarbetsplatsen.

Nedan: Frilagd och målningsbehandlad balk. I hörnet fanns visserligen rostangrepp, men dessa motiverade inte ett byte här.

Vidtagna åtgärder

Arbetena inleddes med att balkongräckena demonterades och transporterades till verkstad. Räckenas bultar sparades med förhoppning att senare kunna återanvändas. Där blästrades de och målningsbehandlades. Vid målningen användes linoljealkyden Isotrol Klarlack Grund, som grundfärg (1 strykning) och mellanstrykning skedde med linoljealkyden Isoguard Pansar (3 strykningar). Slutligen målades med Linolfärg från Engwall & Claesson (3 strykningar). Balkongräckena som restaurerades under etapp 1 hade genomgått samma behandling. När allt var återmonterat avslutades måleriet med en del bättringsmålning av mindre skador som uppstått vid monteringen. Den valda kulören anslöt till den färgsättning som residenset haft sedan 1990-talet: NCS S 3005-Y20R. All färg penselmålades. Vid arbetena framkom inga tydliga, äldre kulörsikt.

Det närmaste hörnet på denna stålram var så rostangripet att det fick ersättas, men skarvarna blev knappast synliga.

Detalj av nymålat smidesräcke.

Vad gäller den bärande konstruktionen bärs balkongerna upp av I-balkar som är instuckna och inmurade i ytterväggen. Balkarnas hörn är sammansvetsade i 90°-vinkel och försedda med vinkeljärn och bultar med rundade huvuden. Dessa balkar hade rostangrepp både i de synliga, målade delarna och i de delar som var inmurade i väggen. Den östra balkongens balkar vid hörnet mot sydväst hade så omfattande angrepp av gravrost att balkändarna vid hörnet kappades och ersattes med nya påsvetsade balkar med samma dimensioner. Resultatet blev att de kompletterade delarna erhöll samma utseende och att detta byte knappast blev synligt. Hörnens bultar återanvändes. Balkarna målades på samma sätt som räckena. Den instuckna delen i muren målades också så långt detta var möjligt.

Ovanpå balkarna låg durkplåt mönstrad med ett rätvinkligt rutnät. Åldern på durkplåtarna har inte kunnat fastställas och de kan möjligen ha tillkommit i samband med bytet av fönster och balkongdörrar i början av 1950-talet. Plåtarna var rostangripna och därför diskuterades om ett fullständigt byte var nödvändigt. Den östra duktplåten hade särskilt kraftiga angrepp av gravrost och stora delar av plåten spjälkade. Beslutet blev att bibehålla den västra, men att byta ut den östra. En ersättningsplåt (Rutplåt S235JR, Ateco) med ett snarlikt, men rombiskt rutmönster ordnades. Skillnaden mellan plåtarna är således synbar, men man tänker knappast på detta.

Plåtarna var inmurade i väggputsen och övertäckta av en utskjutande putssockel, vilket bedömdes vara en mindre lyckad teknisk lösning med risk för fuktvandring. Därför kompletterades golvplåten med ett svetsat uppvik mot väggen, vilket liknar en uppvikt plåt med putskant. Där balkongdörren är belägen vinklades durkplåten upp en aning för att skapa ett fall från byggnaden. Tröskeln av trä kommer att kläs med plåt som tidigare, men detta var inte utfört vid slutbesiktningen.

Här pågår putslagning där den uppvikta plåten ansluter med putskant.

För att styra vattnet från balkongsidorna försågs gavlarna på balkonggolven med låga, uppstickande kanter. För att förhindra vatten att rinna tillbaka under golvet in mot balkarna försågs golvframsidorna med en underliggande droppnäsa. Dessa tillägg gjordes av tjock durkplåt och är knappast synliga från marknivån. Även balkonggolven målades som räcken.

Vid friläggandet av balkarna hade omkringliggande puts och en del tegel huggits bort. Detta för att säkerställa att konstruktionen fortfarande var hållbar och tålde belastning. De delar av räcket som låg närmast mot väggen hade delvis murats in i väggputsen. Vid demonteringen av räcket uppstod därför mindre skador i put-

Detalj av den västra stålramen.

Insidan på den östra balkongen där durkplåten fick bytas. Rutmönstret här är mer rombiskt.

Den västra av de två balkongernas duktplåt kunde behållas. Dess rutmönster är mer kvadratisk.

En balkonggavel vid slutbesiktningen.

sen. Projektgruppen bestämde, i likhet med etapp 1, att det var otillfredsställande att räcket delvis var inmurat eller åtminstone låg dikt mot putsen. Därför drogs putsen in en aning samtidigt som räcket överliggare kortades något. Härigenom kunde räcket friläggas helt från väggen.

Vid räcket monterades de ursprungliga bultarna inte användas, men nya sexsidiga med samma dimensioner användes vid fastsättningen i durkplåten.

Putslagning gjordes med hydrauliskt kalkbruk där ytan erhöll samma gräng som omkringliggande väggpartier. Putslagningarna och omkringliggande partier behandlades med traditionell kalkavfärgning ca 7 gånger. Kulörerna anslöt till den rådande färgsättningen, men resultatet av denna bättringsmålning kan bedömas först efter några månader.

För att förhindra att fåglar sätter sig på balkarnas insidor försågs dessa med fågelskydd.

En balkongundersida med fågelband på balkarnas insidor.

Tenar av järn och näver påträffades vid rivningen av tröskelplåtarna.

Antikvariska iakttagelser

De berörda delarna hade inga äldre färgskikt som kunde ge klarhet i äldre färgsättningar.

När tröskelplåtarna demonterats framkom att det låg en del byggsplitt på muren, exempelvis trästickor och spik. Mellan murverk och trækarmarna påträffades också textil som drev samt lite näver.

Balkarna som balkongerna vilar på är märkta "Rombach nr 13". Dagens ort Rombach i nordöstra Frankrike var under perioden 1871–1918 en del av det tyskockuperade Elsass-Lothringen och hette då Rombach. Vid denna tid utvecklades stålindustrin avsevärt och de nu aktuella stålbalkarna bör ha tillverkats i och importerats från detta järnverk, Rombacher Hüttenwerke AG. Företaget drevs från 1888 till 1926. Balkarna torde därför också vara ursprungliga från 1908 års påbyggnad.

En av stålbalkarna märkta "Rombach nr 18" med hänvisning till det vid den tiden tyska järnverket i Elsass/Alsace.

Sammanfattning

De två västra balkongerna mot söder i länsresidensets vindsvåning har renoverats. Arbetena har omfattat plåt-, smides-, puts- och målningsarbeten. Resultatet innebar att balkongerna i allt väsentligt bibehållit sitt utseende, men att mindre, tekniskt motiverade justeringar gjorts. En av golvplåtarna var så rostkadad att ett byte blev nödvändigt, men den kunde ersättas med en ny plåt med snarlikt mönster.

Drev av säckväv som påträffades vid arbetena.

Avfärgningen av de berörda lagade putspartierna var ett vanskligt moment, men i huvudsak föll de väl in i den omkringliggande putsens kulörtöner.

Balkongerna på båda sidor om entréutbyggnaden efter avslutade arbeten.

Administrativa uppgifter

Jönköpings läns museums dnr:.....	2023-163
SFV, dnr	2797/21
Projektnummer, SFV	F000021509
Byggherre/projektledare:	David Eriksson, Statens fastighetsverk
Byggledare:	Gunilla Gustafsson, Tengbom
Generalentreprenör:	Byggbolaget Peter & Morgan AB, Jönköping
Målerientreprenör:	Nixco AB, Jönköping
Putsentreprenör:	JM Fasadservice, Jönköping
Smidesentreprenör:	JPAB, Jönköping
Antikvarisk medverkan:	Anders Franzén
Rapportansvarig:	Anders Franzén
Rapportgranskning:	Mikael Nordström
Län:	Jönköpings län
Kommun:	Jönköpings kommun
Socken/stad:	Jönköpings stad
Fastighetsbeteckning:	Gullivan 17

Dokumentationsmaterialet förvaras i Jönköpings läns museums arkiv.

Referenser

Arkiv

Jönköpings läns museum (JLM)

Handlingar rörande länsresidenset

Riksarkivet (RA)

Arninge: Kungl. Byggnadsstyrelsens arkiv: Intendentsbyrån: Handlingar och ritningar

Marieberg: Kungl. Överintendentsämbetets arkiv: Handlingar och ritningar

Otryckta källor

Vårdprogram Residenset, Jönköping F001 2015, Statens fastighetsverk.

Tryckta källor

Franzén, Anders (2023). Jönköpings länsresidens (F001001). Antikvarisk medverkan i samband med renovering av två balkonger. Jönköpings läns museum.

De två västra balkongerna mot söder i länsresidensets vindsvåning har renoverats. Arbetena har omfattat plåt-, smides-, puts- och målningsarbeten. Resultatet innebar att balkongerna i allt väsentligt bibehållit sitt utseende, men att mindre, tekniskt motiverade justeringar gjorts. En av golvplåtarna var så rostskadad att ett byte blev nödvändigt, men den kunde ersättas med en ny plåt med snarlikt mönster.

